

REINTOARCEREA LA BLAGA.

Introducere.

În ultimii ani se poate observa o destul de timidă, dar insistentă reîntoarcere la filonul filosofic deschis de Lucian Blaga. Au apărut monografiile, mă gândesc la filosofie pentru că poezia lui Blaga are locul ei de nezdruncinat, și studii care încearcă cu greu să se cațere pe acest pisc. Cred că multe sunt modeste, mă refer și la studiul meu în care dacă deabea reușesc să înlătur puțin zgura depusă ca uitare. Nu știu de ce peste opera lui filosofică, s-a așternut o neîncredere nejustificată. Poate că n-ar trebui să mă mir, să ne mirăm, cei câțiva care suntem convinși de puterea gândirii lui, pentru că reacția umană, mai ales reacția umană de masă, reacția umană influențată de alți câțiva, care pot fi auziți, este adesea pe cât de imprevizibilă pe atât de incorectă.

Poate că a venit momentul ca ceea ce a fost neglijat să fie pus la loc. Este vorba de gândirea lui Lucian Blaga. Tot o posibilitate a dificultății apropiării de această gândire este și faptul că ea ne este prezentată în patru trilogii masive (fără a mai vorbi de alte scrieri filosofice). De care să ne apucăm mai întâi? De Trilogia Cunoașterii? De cea a Culturii? Student fiind am început să citesc Trilogia Cunoașterii și recunosc că mi-a fost greu. Nu m-am apropiat de Blaga atunci, mult mai târziu după ce-mi atrăsese atenția Constantin Noica asupra gândirii lui Blaga. Era perioada când pregătea o crestomație în germană. Mi-a atras atenția interesul lui pentru Blaga, acest interes târziu a avut pentru mine o mare semnificație. Am reînceput lectura filosofiei lui Blaga. Am pornit, de data asta cu Trilogia Culturii și am făcut foarte bine. În *Orizont și Stil* am descoperit, puțin uimit, o nouă teorie a inconștientului pe care puțini au înțeles-o până în prezent și care este practic necunoscută lumii. La noi s-au făcut eforturi meritorii pentru a atrage atenția asupra acestui pilon al gândirii lui Blaga, asupra filosofiei adâncurilor, asupra *noologiei abisale*, eforturi care nu se prea oglindesc în alte scrieri românești. Criticii literari români, teoreticienii artelor, oamenii de cultură, nu reflectă în ceea ce scriu din gândirea lui Blaga și mă întreb de ce? Nu-l cunosc sau nu-l consideră interesant? Printre studiile care trebuie menționate vreau să amintesc volumul colectiv *L. Blaga – Cunoaștere și creație*, editat de Cartea Românească în 1987, într-o perioadă nu prea prielnică gândirii filosofice în România, volum în care au fost scrise pagini care au atras atenția asupra valorii, asupra importanței, gânditorului de la Lančrăm, unele texte fiind reeditate în volumul *Dimensiunea metafizică a operei lui Lucian Blaga*, Ed. Științifică, 1996, volum îngrijit de doamna Angela Botez, în care în afara unei antologii de texte filosofice sunt tipărite unele dintre cele mai importante studii și articole despre opera sa. Vasile Dem Zamfirescu scrie în studiul său “ Matricea stilistică inconștientă și personanța epuizează contribuția lui Blaga la dezvoltarea gândirii abisale.... Lucian Blaga va realiza atât în *Trilogia culturii* cât și în *Trilogia valorilor* analize remarcabile ale unor fenomene culturale concrete... Spiritul este conștient dar și inconștient..”¹ iar doamna Angela Botez scrie “ Închegată sistematic în jurul unui ax central constituit din conceperea matricei stilistice culturale și a dubletelor categoriale, filosofia lui Lucian Blaga își desvăluie excepționala arhitectonică teoretică..”² Toate scrierile filosofice importante ale lui Blaga sunt marcate de aceste concepte fundamentale ale unei noi teorii a inconștientului și a conștientului. Blaga, care cunoscuse

¹ Vasile Dem Zamfirescu, *Filosofia culturii și psihanaliza la Lucian Blaga*, în volumul *Dimensiunea metafizică a operei lui Lucian Blaga*, Ed. Științifică, București, 1996, p. 273 și 275.

² Angela Botez, *Câmpul stilistic și evoluția științei*, în volumul *Dimensiunea metafizică a operei lui Lucian Blaga*, Ed. Științifică, București, 1996, p. 261.

foarte bine freudismul când studia la Viena și care a scris două piese de teatru în care arată o bună cunoaștere a psihanalizei, și-a dat seama că se poate spune ceva mai mult despre inconștient din perspectiva filosofică. Intreaga sa construcție filosofică ar fi șchioapă și greu de înțeles dacă nu se pleacă cu înțelegerea de la *Filosofia stilului* publicată în 1924 și dezvoltată în *Orizont și Stil*, publicată prima dată deabia în 1935. În *Eonul Dogmatic*, *Cunoașterea Luciferică* și *Cenzura Transcendentă*, publicate în 1931, 1933 și 1934 și apoi în *Trilogia cunoașterii* (1943), așa cum spune și doamna Angela Botez în *Dimensiunea metafizică a operei lui Lucian Blaga*, filosofia cunoașterii (cum se spunea și se scria în literatura filosofică de atunci a cunoștinței), construcția filosofică, se bazează pe *dublețele categoriale ale inconștientului*. Cum ar putea să fie instituită, cum se exprimă Blaga, o cenzură transcendentă altfel decât prin limitele categoriale pe care le posedă omul. Realitatea ce ne înconjoară ne este nouă adusă prin simțuri, ceea ce numim estetic, dar nu poate fi înțeleasă decât conceptual, categorial. La această înțelegere participă, tot după Blaga, atât categoriile conștientului, vechile categorii ce au fost desfășurate în istoria gândirii umane de la Platon până la Kant cât și cele ale inconștientului, prin personanță. Ne putem da seama, putem chiar studia funcția conceptelor (au fost studiate numai parțial și nu și cele ale matricei stilistice inconștiente) în patologia umană atunci când, din diverse motive, neuronii, zonele cortexului, în care se păstrează memoria conceptuală au fost afectate, sau au fost distruse, și pacientul nostru în ciuda prezenței tuturor simțurilor (fapt atestat prin examinări clinice) este practic deconectat de lumea exterioară sau o înțelege total aberant (în acest caz neuronii memoriei conceptuale mai funcționează parțial dar mare parte din legăturile necesare dintre ei au fost pierdute sau sunt puternic distorsionate- bolnavul nu-și mai recunoaște propriul copil, nu se mai poate plasa bine în spațiu sau în timp considerându-se copil, vorbind cu un străin ca și când ar fi fratele care locuște peste ocean, considerând că se află într-un alt oraș și într-o altă casă, într-o altă perioadă de timp). De aceea am spus că este păcat că oamenii de cultură români nu se interesează de opera lui Lucian Blaga, din necunoașterea gândirii blagiene au de pierdut și medicii; psihiatrui care nu sunt de loc mulțumiți în practica curentă de psihanaliză, neurologii care ar putea să se aplece cu mai mult succes asupra hărților funcționale ale creierului, toți cei ce ar putea folosi cu succes această nouă teorie asupra inconștientului și a conștientului.

Insist atât de mult asupra acestui domeniu al filosofiei abisale construită de Blaga care trăiește în umbră chiar și în anul de grație 2003, în care scriu aceste rânduri, o umbră care ar trebui luminată mai întâi la noi în țară prin aducerea lui la cunoștința unui public cât mai larg. Este adevărat că ar trebui cunoscut și de nevorbitorii de limba română dar aceasta nu se poate face decât după ce-l vom lumina noi. Este adevărat că există o traducere franceză care nu se vinde. Nu se vinde nu din dezinteres ci din considerente politice. Când am vorbit cu un prieten și în acelaș timp un filosof francez care să mă ajute să traduc cartea mea în franceză am fost întrebat dacă Blaga a fost legionar. Întrebarea nu este de loc lipsita de sens. Editorul francez al traducerilor din Blaga, editor care este un român, este considerat în Franța de extremă dreapta și editura lui, magazinul pe care-l are, a fost devastat de contestatari acum câțiva ani. Atunci când Blaga fusese propus pentru premiul Nobel guvernul României a intervenit pe lângă comisia premiului Nobel, cineva a spus acolo că Blaga a fost probabil legionar, în orice caz că a fost ministru plenipotențiar într-un guvern bănuț de o afiliere la extrema dreaptă interbelică, el fiind susținut de Octavian Goga, fost prim ministru dar un mare om de cultură care, într-adevăr l-a susținut pe Blaga. Acesta este motivul pentru care Blaga nu este receptat în Franța unde este în continuare considerat legionar. Noi știm că este fals dar ce contează asta. Răul a fost făcut de mult timp. De aceea am spus și repet, pornirea pentru readucerea lui Blaga pe locul pe care-l merită în cultura europeană trebuie început de la reprezentanții noștri culturali în legații din străinătate, de către reprezentanții guvernamentali care trebuie să muncească

serios dacă vrem să se schimbe imaginea greșită pe care străinii o au despre activitatea politică a lui Lucian Blaga. Pâna atunci orice volum de filosofie care va avea pe copertă numele lui Blaga va fi boicotat în străinătate și nu va putea fi vândut.

Lucian Blaga și Fenomenologia.

Să ne reîntoarcem la Blaga gânditorul. Dacă primul stâlp al gândirii sale este filosofia adâncurilor, o nouă teorie a inconștientului și a conștientului, al doilea stâlp este *Misterul*. Când citim *mister*, *cunoaștere paradisiacă*, *cunoaștere luciferică*, *eon dogmatic*, ar trebui să nu uităm că avem de a face cu un poet și cu un gânditor care construiește un sistem filosofic original. Heidegger, care are și el o construcție filosofică originală, folosește și el termeni originali cum ar fi *Dasein*-ul. Căutările filosofice au uneori nevoie de termeni care sunt folosiți ca o metaforă filosofică, termeni care ascund în ei, sau exprimă, ceea ce gânditorul ar vrea să spună și nu poate spune prin cuvintele uzuale. Pentru că am amintit de Heidegger, *misterul* nu este departe de ascunsul, de învăluitul, de acoperitul, de care ne vorbește el în *Ființă și Timp*. Dar nu este singura asemănare cu fenomenologii. Husserl, în *Cercetări logice*, ne vorbește despre intenționalitate, un act psihic care vizează ceva, care are o “intenție”, o direcție, se îndreaptă către ceva. De aici vine și “...sloganul fenomenologic ”Către lucrurile însele”³, cum spune Gabriel Liiceanu într-un remarcabil studiu, remarcabil prin claritatea cu care este expusă gândirea lui Heidegger, studiu care încheie volumul *Ființă și timp*. Cât de departe este acest slogan de întreaga construcție a *cunoașterii luciferice*, de *ideea teorică* ca punct de salt în vederea deschiderii, despicerii, unui mister, “idee teorică ..așezată în centrul dinamic al unei probleme de cunoaștere luciferică..”⁴, idee teorică care este orientată către un mister și care despice obiectul într-un fanic (un cunoscut, un “ceea ce se arată”) și un criptic (un ascuns, un învăluit, o aparență învăluită)?

Dar ce se poate spune despre *intuiția categorială*? Gabriel Liiceanu ne spune că la Husserl ca și la Heidegger: ”Ne mișcăm într-o lume deja interpretată, în care categoriile...sunt dotate cu intuitivitate și în care intuițiile au deja “agățate” de ele noțiuni și cuvinte”⁵, cu alte cuvinte ceea ce noi, ca oameni, surprindem prin simțuri din mediul ce ne înconjoară nu ne poate fi redat în mod simplu și direct ci numai prin filtrul categorial pe care-l avem. Ce spune Blaga? Avem în noi un apriori categorial, categorii ale conștienței și, ca un dublet, categorii abisale, care împreună filtrează toate percepțiile noastre, care chiar le modelează, care sunt o censură fără de care nimic nu poate fi perceput sau gândit. Categorii care ne caracterizează pe noi ca oameni. Husserl va spune :” ..ceea ce este sesizat... are o altă amplitudine decât ne-o dau simțurile. Altfel spus, noi primim în chip nemijlocit *mai mult* decât dă experiența.”⁶ Poate că Lucian Blaga vede și mai mult, mai departe, decât văd clasicii fenomenologiei, pentru că la el omul, conștiința omului, spiritul lui, este atât conștient cât și inconștient

Este de remarcat că Heidegger pune ca titlu pentru principalul lui opus *Ființă și timp*. Poate că titlul complet ar fi trebuit să fie, *Ființă, timp și om* deoarece ființa este legată, într-adevăr, de timp (poate chiar o traducere posibilă a *Dasein*-ului heideggerian ar putea fi *ființa aici, ființa acum*) numai că atât ființa cât și timpul nu sunt fără om, ele există numai prin noi oamenii. Din acest punct de vedere ontologia, „știința ființei”, “legarea...luarea de poziție”, “aducerea la lumină” a ființei nu are sens în afara omului. Aceasta face ca teoria adevărului să fie legată de om. Heidegger scrie despre “perceperea sensibilă pură a ceva... în această măsură perceperea este întotdeauna adevărată. Ceea ce înseamnă: vederea descoperă întotdeauna

³ Martin Heidegger, *Ființă și timp*, Ed. Humanitas, București, 2003, p. 581.

⁴ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, Fundația Regală pentru literatură și artă, București, 1943, p.202.

⁵ Martin Heidegger, Op. cit. p.582

⁶ Martin heidegger, Op. cit. p.581

culori, ascultarea descoperă întotdeauna sunete. Însă “adevărat” în sensul cel mai pur și mai original, adică descoperind și neputând niciodată să acopere, este noein-ul pur,... Acest noein nu poate niciodată să acopere, nu poate fi niciodată fals...”⁷. Ce înseamnă asta? Dacă ar fi să putem percepe în mod pur realitatea (nu prin intermediul categoriilor și nici prin organele noastre de simț care ne oferă doar ce pot ele oferi), atunci ea s-ar prezenta simțurilor și creerului nostru fără să mai aibă vre-un rost întrebarea despre adevăr și fals pentru că totul ar fi în mod necesar adevărat. Numai că noi percepem prin capacitatea fizică de percepere a organelor noastre de simț și tot ce percepem este modelat de categoriile noastre. Heidegger va spune “*logosul*, care face ca ceva să se vadă, ... tocmai de aceea el poate fi adevărat sau fals...ființarea despre care este vorba e scoasă afară din ascunderea ei și e făcută să se vadă ca un neascuns (aleteia), este descoperită. ..Faptul de a fi fals (pseudestai) înseamnă acelaș lucru cu a înșela în sensul de a acoperi...”⁸ Sau când scrie: “ Ceea ce se arată- fainestai- este adus la lumină... numai că fenomen poate fi și aparență, adică ceea ce se arată poate să arate ca ceva care nu este...este un ca și... acel ceva prin care ceva se anunță, în sensul că nu se arată...”⁹ Adevărul și falsul aparțin omului care percepe și gândește, care poate desvălui ceea ce-i ascuns, acoperit, care se poate înșela asupra desvăluirii sau chiar poate acoperi, ca să înșele. Adevărul și falsul sunt valori relative la om.

Blaga ne propune ceva foarte asemănător. Adevărul și falsul nu sunt tema lui principală așa cum este la Heidegger, bineînțeles adevărul și falsul ca desvăluire sau acoperire a ființei, a ființării, dar undeva foarte aproape de gândirea lui Heidegger, Blaga supune misterul nediferențiat, care este totuși o prezență, cunoașterii luciferice printr-un salt al gândirii sub ghidul unei idei teoretice (care are în vedere un anumit mister, o anumită direcție) care va deschide acest mister aducând o parte ce se arată din misterul astfel deschis, *fanicul*, și o parte, ce chiar dacă misterul este deschis, se va ascunde în continuare, *cripticul* obiectului în criză. În felul acesta “Conceptul *misterului* devine conceptul central de care trebuie să se ocupe teoria cunoașterii.”¹⁰ Fanicul este cel ce se arată în lumină iar cripticul cel ce se arată rămânând învăluit, acoperit. Cunoașterea luciferică poate proceda la reluarea saltului în cripticul rămas înaintând, din etapă în etapă tot mai adânc, în cunoașterea unui mister. La Blaga un mister se potențează prin repetatele revelații, deoarece cu cât pătrundem mai adânc în cunoașterea lui cu atât devine mai greu de pătruns. Adevărul, așa cum am spus, nu este tema lui Blaga, dar el este legat de cunoașterea umană, el depinde de om, ca și la Heidegger, el este relativ la om. În natură ideea de adevăr nu are rost fără participarea omului, fără participarea afectivității lui. Revenind la cunoașterea luciferică, ideea teoretică este la Blaga o limită, un *origo*, de la care se face saltul în mister, pentru despicierea misterului într-un fanic și un criptic, dacă repetăm saltul în aceeași direcție spre mister, spre cripticul rămas, putem considera ideea teoretică, care de fiecare dată va avea ceva nou în ea, ca o limită provizorie a înaintării în adâncimea cunoașterii. Este o cunoaștere cu limite pe nivele de salt.

Cred că asemănările ar mai putea să fie urmărite în continuare dar nu aceasta este important. Fenomenologia lui Lucian Blaga poate semăna cu cea propusă de Husserl și de Heidegger pentru că este tot o fenomenologie. Blaga a putut fi influențat de lucrările lor conștient sau inconștient, cu toată această posibilitate nu putem să nu observăm originalitatea construcției filosofice blagiene și faptul, deloc minor, că este o fenomenologie ce are la bază o nouă teorie a conștientului și a inconștientului. La Heidegger afectivitatea omului intră în joc prin *grijă* (Sorge), omul trebuie să aibă grijă la ce aduce la desvăluire și la ce ascunde, deasemenea

⁷ Martin Heidegger, Op.cit.p. 44.

⁸ Martin Heidegger. Op. cit. p. 44

⁹ Martin heidegger, Op.cit. p. 39

¹⁰ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, Fundația Regală pentru literatură și artă, București, 1943, p.178.

ascunsul de nepătruns este o altă grijă a omului. Este bine ca să am grijă la ce scriu acum pentru că orice cuvânt adus la viață, Dasein-ul, ființa aici, este cea care poate să trăiască în mintea altora prin mine. Grija ne însoțește în toate actele noastre, conduce comportamentul nostru, este creatoare de ființă pentru că-l stăpânește pe om. Grija nu apare în filosofia lui Lucian Blaga dar omul cu determinarea de a fi creator este chiar scopul acestei filosofii. Afectivitatea, în care grija are sălaş, ne apare la un alt gânditor român, la Ștefan Lupașcu, filosof al științei care a propus o dialectică a omogenității și a heterogenității a celor trei materii (materia fizică, nevie, materia vie și cea cuantică, a microparticulelor dar și psihicul), dialectică în care nivelul T reprezintă echilibrul energetic între materia fizică și cea vie, care poate fi lumea microfizică ca și psihicul. Cum ne spune chiar el: “ l’affectivité porte les signes, les caractéristiques de ce que l’on a de tout temps, considéré comme ontologique, comme l’être”¹¹ (afectivitatea poartă semnele, caracteristicile, a ceea ce din toate timpurile a fost considerat ontologic, ca *ființă*). Afectivitatea în care este cuprins și spiritul este pentru Lupașcu *ființă*. Grija poartă în ea spiritul fără de care creațiile omului n-ar mai putea fi.

Sigur că există o dificultate evidentă când citești textele filosofice scrise de Lucian Blaga. Te lovești de prezența metaforelor, denumiri cu funcție metaforică, uneori un text destul de dens. Se pare că atunci când gândirea ta vrea să aducă ceva nou în gândirea altora dificultățile de construcție a ideilor se îmbracă cu dificultăți de exprimare. Textele devin dificile. Dacă credeți că textele lui Kant, ale lui Hegel sau ale lui Heidegger sunt mai ușor de citit vă rog să-mi comunicați reușita. Textele antice par mai clare, acolo ne lovim de altă dificultate, de bogăția de conținut a unor temeni, a unor noțiuni, ceea ce face traducerea extrem de dificilă. Pentru asta este remarcabil efortul unor gânditori importanți ce au scris studii care ne aduc mai aproape de lumea noastră, de ce putem noi înțelege, textele scrise în elină.

Ce vrea să ne spună filosofia conștiinței și ce legătură poate avea cu filosofia lui Lucian Blaga?

Conștiință, conștiință. Două cuvinte care sunt folosite în literatura filosofică și în cea psihologică, de cele mai multe ori, ca sinonime. Ce este conștiința? Sunt multe descrieri, putine încercări de a defini și nici un consens. Există o filosofie a conștiinței¹², o filosofie a mentalului (mind philosophy) și încercări de a modela conștiința pe computer dar nu știm ce este conștiința. În capitolul introductiv al volumului mai sus citat, numit *Filosofia și știința conștiinței*, doamna Angela Botez face o binevenită punere la punct a majorității punctelor de vedere privind conștiința folosind ceea ce spun dicționarele. Din cele scrise aș vrea să rețin ce spune *the Encyclopedia of Philosophy* care prezintă ca sinonime *consciousness, awareness și conscience*; “..cu înțelesurile de autocunoaștere și conștiință... percepție, gândire, îndoială, raționare, cunoaștere...”simțul intern”, introspecția... unde există posibilitatea unui regres la infinit în cadrul definirii ...ce ar putea fi evitat...prin definirea unei stări mentale primare care nu este despre o altă stare mintală. Leibniz, Freud și Russel consideră astfel de stări primare ca fiind inconștiente.”. La sub capitolul *definirea și cercetarea conștiinței...în România...* se vorbește despre influența exercitată de Freud, “din perspectiva psihanalitică, se concepe conștiința drept instanță psihică cu rol de cenzor care reprimă impulsurile instinctive ale inconștientului;”¹³, dar nu se spune nimic de teoria lui Lucian Blaga care diferă mult de cea a lui Freud în care cenzorul percepțiilor, censura transcendentă, se realizează inconștient chiar dacă o fac categoriile conștiinței împreună cu dubletul categorial al inconștientului. Nu se spune nimic nici despre *teoria personanței* care schimbă radical înțelesul conștiinței din

¹¹ Stéphane Lupașcu, *Psychisme et sociologie*, Casterman, Belgique, 1978, p. 89.

¹² Angela Botez, Bogdan M. Popescu, *Filosofia conștiinței și științele cognitive*, București, Ed. Cartea Românească, 2002.

¹³ Op.cit. p. 11 și 15.

dicționarele citate. Prin *personanță* inconștientul, care are lanțul său categorial, dar și conștientul care folosește categorii de care nu suntem totdeauna conștienți, are “inteligenta” lui, are spirit, și el transmite, prin acest răsunset intern, prin *personanță*, cunoștințele lui conștientului care le poate folosi.

În lucrarea mea despre filosofia lui Lucian Blaga¹⁴ am propus ca să folosim termenul de *conștientă*, pentru activitatea mentală curentă; percepție, sentimente, flux de idei, rațiune, etc., păstrând termenul de *conștiință* care să înglobeze atât partea conștientă a activității mentale cât și partea inconștientă. Subliniez că activitatea noastră inconștientă inteligentă ocupă un timp mai mare, în economia generală a gândirii, decât activitatea conștientă. Datorită tocmai *personanței*, care este una din funcțiile cele mai importante ale mentalului, se poate realiza o continuă legătură între percepția noastră inconștientă (percepția subliminară). Prin *personanță* se pune în legătură Matricea Stilistică pe care o purtăm în noi, matrice stilistică ce filtrează și chiar modelează toate percepțiile noastre, chiar și gândurile, fluxul de idei în partea lui inconștientă, stare care ne oferă uneori rezolvarea unor probleme dificile pe care viața ni le pune și care ne ajută de mult ori după ce ne odihnim puțin. Mentalul nostru lucrează și nevoluntar, sau dacă preferați inconștient, în favoarea noastră. Ar fi fost bine ca această mare descoperire a lui Blaga să fie cunoscută și de cei ce se ocupă cu filosofia conștiinței. Chiar ei recunosc că nu prea știu ce să facă și că așteaptă noi descoperiri în înțelegerea conștiinței. Astfel, Richard L. Amoroso scrie : “ Conștiința nu a fost definită niciodată altfel decât prin generalizări slabe relativ la anumite câmpuri de cercetare....O primă întrebare cu tâlc încă de la apariția omului s-a referit la natura conștiinței. Elucidarea acestei chestiuni fundamentale a existenței a rămas de milenii o problema deabea atinsă...”¹⁵.

Conștiința, individualitatea noastră, există nu numai când suntem activi, când nu dormim, ea este prezentă și în somn, ea este prezentă și când avem percepții subliminare de care nu suntem conștienți și care toate sunt reținute undeva într-o căsuță a memoriei, pe un nivel mai profund sau mai superficial al memoriei. Toate aceste date, aceste informații percepute inconștient pot veni atunci când nici nu gândim în mintea noastră conștientă ca să ne ajute sau ca să ne perturbe. Aceasta este o manifestare a *personanței* care are nenumarate feluri de a face posibilă legătura între tărâmul abisal, inconștient, și partea noastră conștientă. Dacă există o filosofie a conștiinței și filosofi ai conștiinței, și după cum am văzut există, cred că ar fi trebuit să știe despre teoria lui Blaga asupra conștientului și inconștientului (este adevărat ca Blaga nu are nici un subcapitol care să se ocupe în mod special despre conștiință și folosește și el fără să diferențieze termenul de conștiință de starea conștientă. Mi se pare absolut normal pentru că epoca nu era interesată de această separare și în orice caz nu-l interesa pe el.). De aceea poate că ar fi bine ca să facem noi efortul de a aduce la cunoștința celor interesați ce spune Blaga despre inconștient și teoria sa a *personanței*, să aducem la cunoștință teoria sa a inconștientului.

Pentru că am vorbit de *censura transcendentă* ar fi bine să întârziu puțin asupra acestor cuvinte. Censură știm ce este. Este un fel de pat a lui Procust al gândurilor noastre. Numai cele care corespund trec. Restul nu există. Lucian Blaga termină capitolul *Censura transcendentă* cu următoarele cuvinte: “Marele Anonim a pus în noi îndemnul irevocabil spre “adevăr”, îndemn întemeiat însăși în natura cunoașterii, dar prin *censura-I transcendentă* ni-l refuză. Suntem categoric îndemnați spre – și categoric opriți de la unul și același lucru. Ce rost are așezarea noastră între pintenii acestui imperativ și frânele acestui refuz – e greu de

¹⁴ Geo Savulescu, *Lucian Blaga. Filosofia prin metafore*, A.B.România, București, 2000, p. 18.

¹⁵ Angela Botez, Bogdan M. Popescu, *Filosofia conștiinței și științele cognitive*, Ed. Carte românească, București, 2002, p. 494 și 495.

spus”¹⁶. Blaga va mai spune că omul ce cunoaște trăiește sub această antinomie. Să vedem ce spune cu câteve pagini mai înainte: ”Considerăm modurile de organizare categorială ca factori < subiectivi>...*Deși modul categorial e o structură subiectivă, prin faptul că aplicarea lui e totdeauna stârnită de obiect, modul categorial devine semn al < obiectului >*.”¹⁷ De fapt este ceva foarte simplu și clar; categoriile, cele 12 categorii de care ne vorbește Kant, 12 sau câte ar putea să fie pentru că se pare că ele s-au înmulțit, nu asta este important, important este că avem aceste categorii care funcționează și că în afară de ele mai este un dublet categorial, și aici numărul nu prea contează, al inconștientului. Împreună aceste categorii formează o matrice stilistică pe care toți o avem dar diferă de la unul la altul. Aceste diferențe întăresc funcția categorială dar o fac mai apropiată, pe nivele de integrare, la un popor, legate de o meserie, de o familie și chiar de un individ. Aceste categorii, matricea noastră stilistică (partea ei conștientă și partea inconștientă), categoriile clasice și cele ale inconștientului, sunt chiar posibilitatea noastră de a cunoaște lumea, ele reprezintă un filtrul al percepțiilor noastre, este felul în care lumea exterioară este modelată de înțelegerea noastră, este modul prin care ceva ce este al nostru, este subiectiv, devine, cum spune Blaga, semn al obiectului. Prin categorii vom recunoaște și vom clasifica obiectele, le vom organiza pentru a fi mai bine înțelese. Aceste categorii prin care noi cunoaștem devin și factorul de censură. Categoriile, matricea stilistică, formează chiar conștiința noastră, sunt subiectul ce suntem, sunt *eul* nostru. Ele ne fac oameni. Dar, a fi om înseamnă a avea cunoaștere, prin aceste categorii, și în acelaș timp, în acelaș mod, înseamnă a avea o cunoaștere limitată, censurată, cum spune Blaga. Este evidentă această censură dacă acceptăm existența categoriilor. Dacă n-am avea categorii, dacă n-am avea o matrice stilistică, nu am putea cunoaște și nici nu am fi censurați dar nici n-am fi, sau am fi niște legume lipsite de conștiință. A fi înseamnă a avea categorii, a avea o matrice stilistică. A fi înseamnă și a avea o cunoaștere censurată.

Faptul că Lucian Blaga postulează un Mare Anonim care ne dă aceste categorii este punctul lui de vedere. Acest Mare Anonim, dacă este, este transcendent, este deasupra noastră undeva, ne depășește pentru că ne domină. Numai că modalitatea lui de a domina este prin subiectivitatea noastră. Din moment ce el plasează categoriile în noi și noi le avem, aceasta este evident și controlabil, ele devin din transcendente un transcendental, ele devin ale noastre, ele sunt chiar în noi. Censura transcendentă, prin antinomia care l-a cutremurat pe Blaga, prin această dublă funcție contradictorie, de a da și de a opri, cu aceleași instrumente, cu aceleași categorii, pare să fie un transcendent care devine transcendental. Un dincolo care coboară în noi. Un transcendent care coboară, așa cum a văzut Blaga lumina filtrată prin gemulețele cupolei Sfintei Sofia din Constantinopol.

Este Lucian Blaga un precursor al Postmodernismului logic?

Pentru a înțelege întrebarea pe care am pus-o și a da un răspuns este nevoie să facem încă câțiva pași în gândirea lui Blaga după ce vom încerca să ne apropiem de înțelegerea postmodernismului.

Voi începe citându-l pe Jean- François Lyotard, “Secolele XIX și XX ne-au dat cu vârf și îndesat gustul terorii. Am plătit îndeajuns nostalgia totului și a unului,... Sub cererea generală de relaxare și de liniștire, auzim fremătând dorința de a reîncepe teroarea, de a îndeplini fantasma sugrumării realității. Răspunsul este: război la tot, să mărturisim pentru imprezentabil, să activăm diferendele,...”¹⁸. Cred că este foarte clar care este sensul acestui

¹⁶ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, Fundația Regală pentru literatură și artă, București, 19433, p.448.

¹⁷ Op. cit. p. 409.

¹⁸ Jean- François Lyotard, *Postmodernismul pe înțelesul copiilor*, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1997, p.22

curent literar, filosofic, cultural, care apare prin anii 60 și este astăzi din ce în ce mai reprezentat, cum cred că este normal după marile schimbări produse în Europa de răsărit după 89 și după căderea comunismului, ultima doctrină politică totalitară. Lumea literară, cea artistică, în general, a fost de multe ori sufocată de acest totalitarism care a îmbrăcat și haina terorii, a crimelor în masă; la Auschwitz, în gulagurile sovietice, în Indochina, în Bosnia, în Africa. Mi se pare o reacție de așteptat în a repudia umanismul timpurilor moderne. Care umanism? În numele cui se mai poate vorbi azi de umanism? În a repudia chiar tradiția sau cel puțin refuzul subjugării prin tradiție. Răsturnarea valorilor propovăduită de Nietzsche deabea acum o simțim. Totul poate fi pus la îndoială și autoritatea este supusă criticii. “ Un artist, un scriitor postmodern este în situația unui filosof: textul pe care îl scrie, opera pe care o împlinește nu sunt guvernate, în principiu, de reguli deja stabilite și nu pot fi judecate cu ajutorul unei judecăți determinate, prin aplicarea la acest text, la această operă, a unor categorii cunoscute. Aceste categorii sunt tocmai ceea ce caută opera sau textul. Artistul și scriitorul lucrează deci fără reguli și pentru a stabili regulile a ceea ce *va fi fost făcut*. De aceea opera și textul au proprietățile evenimentului... Postmodern ar trebui înțeles după paradoxul viitorului (post) anterior (modo).¹⁹ Sau cum spune comentatorul Ciprian Mihali “Postmodernitatea ar fi... nu atât o epocă determinabilă temporal, prin re-cuperarea unei copilării eliberate de povara “umanității” sau a “inumanității” sale. Copilăria nu mai este atunci purtătoare ori dăătoare de sens pentru ideologiile umaniste, ci marcă a repetiției, a eternei reînțoarceri la Acelaș, nu ca identic, ci de fiecare dată Altul.”²⁰ După cum se poate vedea, din moment ce se vorbește despre *același*, despre *identitate*, despre *alteritate*, am ajuns ușor în domeniul logic. Poate că are dreptate Constantin Virgil Negoită ²¹când afirmă că adevăratul postmodernism se construiește în domeniul logicii unde încep să se pună în discuție, unde sunt răsturnate, cele două valori logice; de *adevărat* și de *fals*, unde sunt puse în discuție legile logice.

Lucian Blaga afirmă nevoia gândirii dogmatice care posedă în ea contradicția, Ștefan Lupașcu construiește o logică a domeniului contradictoriului unde valori fără de sfârșit (între 0 și 1) capătă principiile omogenității și ale heterogenității iar Grigore Moisil ne vorbește despre un raționament nuanțat și se gândește chiar și la o identitate nuanțată. Este adevărat că logica fuzzy care folosește gradele de apartenență a fost servită de un aparat matematic corespunzător începând cu Zadeh, continuând cu C.V.Negoită și cu Dan Ralescu. Problema este că unele schimbări în logică nu prea schimbă mare lucru în gândirea umană dar sunt schimbări care pot duce întreaga gândire umană pe un alt nivel decât cel în care se simțea bine până acum. Schimbările în logică de care încerc să vorbesc sunt tocmai de acest fel. Omenirea pare că a stat confortabil un număr nenumărat de ani, stă și azi cu actualele computere, în gândirea bivalentă. Este alb sau este negru, este adevărat sau este fals, a treia posibilitate este interzisă. Pe la începutul secolului trecut a început să se strecoare a treia valoare logică, apoi acestea s-au înmulțit și a ajuns, prin constructivismul intuiționist, la o infinitate de valori posibile. Logica trivalentă și chiar cele polivalente pot fi reduse, la limită, la două valori, așa cum spuneam că lucrează și computerele. Chiar și pentru logica fuzzy, pentru care există grade de apartenență, au fost construite programe care pot fi utilizate pe computer. Programe ce pot fi rulate pe computer s-au realizat și pentru logicile modale care folosesc un număr variabil, după necesități, de valori.

Ne simțim bine în eficiența gândirii binare, a lui Da și Nu, Adevărat-Fals, 0-1. Computerele ne atestă această eficiență. Cu toate acestea ceva ne-a împins continuu, azi această împingere

¹⁹ Op. cit. p.21.

²⁰ Op. cit. p. 102.

²¹ Constantin Virgil Negoită, *Fuzzy Sets*, New Falcon Publications, Tempe, Arizona, USA, 2000

pare mai hotărâtă ca niciodată, să ieșim din această limită pentru că în viața de toate zilele ne întâlnim cu diverse situații, pe care le corectăm din mers, în care binaritatea nu are ce căuta. De ce pleacă Blaga, în cunoaștere, de la *dogmă*? El pleacă de la dogma creștină a trinității prin care Dumnezeu este unul ca ființă și în același timp trei ca persoane. Noi spunem că fiecare *ființă* este o *persoană*. Este curios, cum de a avut nevoie gândirea umană de dogma trinității? Cred că totul poate fi explicat destul de simplu. Dumnezeu este unic pentru că *unul este Dumnezeu*. Dar ce ne facem cu Iisus Christos? Este chiar Dumnezeu pe pământ dar nu este persoana lui Dumnezeu care ne veghează din cer. Este o altă persoană. Este o filiație a Dumnezeului unic. Este chiar *fiul lui Dumnezeu*. Numai că fiind altă persoană pe care cei ce au trăit odată cu el au putut s-o pipăie, s-o cunoască, s-o iubească, să creadă în ea, o altă persoană fiind totuși chiar Dumnezeu. Aceiași ființă cu Dumnezeu tatăl. *Filioque* pune într-o poziție ușor jenantă catolicismul care pare că nu este de acord cu un Dumnezeu unic. În felul acesta ca și în alte feluri s-ar mai putea discuta mult pe această temă.

Blaga ne spune altceva “ Dogma ne interesează *numai* ca tip de ideație, ca înfățișare și articulație interioară, ca structură.”²² Blaga vede aici o confruntare, ce se petrece în mintea noastră, a oamenilor, între logică și limbaj. Este curios, pentru că logica și limbajul au mers mână în mână din cele mai vechi timpuri și mai ales azi. “Dogma atacă, în mecanismul său cel mai intim, însăși solidaritatea logică inerentă noțiunilor. Dogma diformează raporturile logice dintre noțiuni, fără ca noțiunilor în sine să le dea alt sens decât l-au avut dintru început. Totul se petrece ca și cum noțiunile ar avea, în afara de funcția logică și o altă funcție, aceea ... de a articula un ce transcendent de neînțeles., de neconstruit prin intuiție. Noțiunile în această funcție dogmatică a lor ar putea să intre... în raporturi care sunt diametral opuse celor logice. Cu alte cuvinte, *dogmatismul relaxează în chip radical raportul crezut absolut necesar între Noțiuni și Logică.*”²³ . De altfel, dogmatismul a intrat pe poarta din față în construcția mulțimilor transfinite în care se vorbește de puterea mulțimilor cu toate că o mulțime infinită are același număr de elemente ca și o parte a ei. “ El a scris că o mulțime se spune că e infinită când e pusă în corespondență cu elementele unei părți a ei înseși. Intellectul a acceptat o dogmă. O antinomie. O contradicție de idei.”²⁴

Se pare că omul a simțit tot timpul nevoia să depășească logica prin vorbire, deci prin limbaj. Blaga a simțit acest amănunt care până la el nu prea a interesat pe nimeni. Subiectul nostru nu este, așa cum nu a fost nici a lui Blaga, dogmatismul creștin. Subiectul lui ca și al nostru este nevoia omului de a putea să depășească logica, să depășească rigoarea mai ales în exprimare, prin vorbire, prin limbă. De aceea este și o atât de mare diferență între felul cum ne exprimăm vorbind față de scris. În scris ne reamintim de unele reguli gramaticale și folosim inconștient (prin funcția matricii stilistice) sau conștient logica cu mai multă rigoare decât în vorbire. Ascultați cum se exprimă cei ce ne vorbesc la radio sau la TV. Foarte rar auzim o exprimare corectă. Nu este o vină. Este o necesitate de relaxare de sub strictețea logicului. Nu rareori auzim oameni cultivați exprimându-se destul de curios. Faptul că Blaga a putut să surprindă această caracteristică umană, pe care o consider foarte importantă, a fost o calitate pe care puțini o au.

Să mergem puțin mai în profunzime. Blaga a detectat o nevoie a omului de necunoscut, pe om îl pasionează ceea ce nu este clar ca în lumina zilei, vrea să știe mai multe despre științele oculte tocmai pentru că sunt acoperite, ascunse, pentru că nimic nu este prea clar. Blaga a descoperit nevoia omului de mister. *Misterul* este cel de al doilea stâlp al gândirii lui Blaga

²² Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, Fundația Regală pentru literatură și artă, București, 1943. p.33.

²³ Op.cit. p. 36 și 37.

²⁴ Constantin Virgil Negoită, *Vag*, Paralela 45, Pitești, 2003, p. 48.

după inconștient, după categoriile stilistice ale inconștientului, după ceea ce a numit: *matricea stilistică*. Misterul este o atracție fantastică pentru om, îl stimulează în toate activitățile lui. Indiferent de nivelul social al unui om, indiferent dacă știe sau nu carte și câtă carte știe, omul vrea să cunoască ceea ce i se pare ascuns așa cum îi place să creadă, să cioplească o bucată de lemn sau să construiască o catedrală. Este atras de ascuns, de ceea ce i se ocultează. “ Orice dogmă reprezintă pentru posibilitățile logice ale intelectului uman o antinomie, dar orice dogmă mai cuprinde, prin însăși termenii ce-i întrebunțază, și o indicație precisă că logicul trebuie depășit și că antinomia e presupusă ca soluționată împotriva posibilităților noastre de înțelegere. Autorii dogmelor nu s-au mărginit la stabilirea unor antinomii pentru ca pe urmă să le escamoteze prin deghizare. Ceea ce pare *mascare* e în realitate o *transfigurare*. Dogmele sunt *antinomii transfigurate*, adică antinomii care – deși implică pentru noi ceva antilogic – se așează prin termenii lor constitutivi într-un mediu de soluții posibile, irealizabile pentru mintea omenească cu inerentele sale funcții logice. În lumina acestui mediu postulat, antinomia cuprinsă în dogmă, se schimbă luând o înfățișare <de dincolo>, care ne face să-i atribuim un înțeles, deși înțelesul ne scapă în întregime. Dogmele sunt antinomii transfigurate de misterul pe care ele vor să-l exprime.”²⁵

Lucian Blaga mai observă ceva la dogma creștină (ca și la alte dogme necreștine). Antinomia este între Dumnezeu *unul* și *multiplu*, unul și multiplu ce nu pot fi în același timp. Transfigurarea se realizează prin scindarea unor noțiuni solidare (în înțelegerea curentă), cum sunt cele de *ființă* și de *persoană*.

Așa cum am mai spus, pentru noi o ființă este o persoană și nu poate fi 3 persoane, deși sfera noțiunii de ființă este mult mai bogată decât cea de persoană. Dogma folosește această diferență între cele două noțiuni și introduce o scindare în partea *solidară* a noțiunilor. Acest exemplu de scindare prin transfigurare dat de Blaga ne mai poate duce la gândul că logicul depășit pe nivelul curent al înțelegerii este reintrodus, puțin modificat, pe alt nivel, pe nivelul scindării solidarității unor noțiuni. Aici se folosește neclaritatea diferenței și asemănării dintre două noțiuni. Noțiunile de ființă și cea de persoană nu se acoperă una pe alta dar evident sunt solidare pe o anumită porțiune. Sunt deci două noțiuni care sunt asemănătoare dar nu identice. Ar putea fi aici vorba de o *identitate cu grad*, de o *identitate parțială*? În acest caz logicul, logicul de pe nivelul al doilea, logicul legat de o eventuală identitate cu grad și care este dependent de conținutul sferei noțiunilor, nu mai este un logic pur, o schemă matematică. Acest logic evitat permite gândirii o nesiguranță creatoare, creatoare de dogmatic. Dogmaticul ar fi, în acest caz, imposibilitatea reducerii gândirii la logicul primului nivel care rezolvă dar nu convinge pentru că al doilea nivel logic e greu de explorat. În locul acestui al doilea nivel logic rămâne misterul, pe care-l simțim, care ne place și cu care ne simțim bine. Eonul dogmatic rămâne o încercare de a depăși logica ce nu satisface complet, logica non contradicției.

În treacăt am să mai revin la “*Logica contradictoriului*” propusă de Ștefan Lupașcu care ne atrage atenția asupra aceleiași logici, logica tare, logica bivalentă, cu care ne învățăm la școală și care ne este băgată în cap prin majoritatea științelor. Lupașcu, filosof al științei, observează că lumea noastră, în realitatea ei ca și în exprimare, este plină de cupluri contradictorii. Sigur că ele nu pot sta împreună în același timp dar una fără alta n-are sens. Pentru aceasta el s-a folosit de complementaritatea lumii microfizice descrisă de W.Heisenberg. Aceste cupluri trăiesc foarte bine împreună. Care ar putea fi o modalitate logică în care un astfel de cuplu ar putea fi acceptat, în același timp. Pentru asta va introduce noi valori cu funcție logică, va vorbi despre

²⁵ Op.cit. p.39.

Actualizare și despre *Potențializare*. Ce înseamnă asta? Rezolvarea este destul de simplă, ca tot ce e mare, ce e important. Unul din membrii cuplului contradictoriu este actualizat iar celalalt este potențializat. Astfel cuplul poate exista împreună. De fapt introduce două valori ce pot evolua continuu, invers proporțional, între 0 și 1 făcând posibilă acceptarea contradicției. În acest fel vom putea explora acest domeniu al contradictoriului care este ubicuitar. Nu trebuie să ne mai ferim de contradicție ci chiar s-o folosim. Acceptarea contradictoriului îmblânzit duce, la Ștefan Lupașcu, la înțelegerea lumii materiale și a celei vii ca un echilibru dinamic între un principiu *omogeneizant* și altul *heterogenizant*. Această “logică a contradictoriului” aduce, așa cum am spus, ca și “eonul dogmatic” propus de Lucian Blaga, o încercare de a depăși logica tare a bivalenței, legile contradicției și a terțului exclus, de a elibera gândirea umană de constrângeri și de limitări ce deformează realitatea. Lupașcu scrie la încheierea volumului sau de debut: “Pentru a încheia invităm cititorul să-și pună împreună cu noi această problemă: oare contradicția noastră... nu este tocmai libertatea noastră?”²⁶

Prin aceste două feluri de a gândi logica, prin aceste două feluri de a depăși logica noncontradictoriului, prin *dogmatic* ca și prin *actualizare* și prin *potențializare*, se poate realiza o deschidere ce seamănă cu cea făcută de postmodernismul contemporan în literatură și în artă. Poate că nu ar trebui lăsată deoparte gândirea lui Grigore Moisil, de care am vorbit în trecere, a raționamentului nuanțat, ca și logica cu o singură valoare propusă de Octav Onicescu.

Pentru că am vorbit de Nietzsche profit de un comentariu a lui Nicolae Breban la o propoziție care-mi stârnește interesul. “Um den Heiden herum wird alles zur Tragödie... (În jurul eroilor totul se transformă în tragedie...)... Deci nu tragedia “face” eroii, ci ei o creează cu adevărat. Firea, mai bine zis “caracterul” lor face ca totul în jur să devină tragic, “rigiditatea idealului lor”, ... schimbă în mod nefast ordinea lucrurilor, produce catastrofe, răsturnări, de care vor suferi apoi mii și mii!... de parcă atunci când în istorie apare “eroul”, viața- fenomenele obișnuite, firești, necesare, ale cotidianului se “opresc” și suntem proiectați într-o “altă zonă” ... Tragicalul nu rezidă deci, în existență, ... ci în “firea ciudată” a unor indivizi, ce radiază în jur fenomene atipice”²⁷. Ideea este legată de “logica tare” de care vorbeam, această rigiditate în firea unui personaj care-și impune o conduită dură din care nu poate ieși. Imposibilitatea de a ieși din “strictețe”, imposibilitatea de a ieși dintr-o constrângere, duce la tragedie, la pierderea umanului. Geniile “impun mediul lor intern mediului extern”, spunea undeva în *Metafizica* sa Constantin Noica, eroii sunt un fel de genii populare care curbeză spațiul în jurul lor prin forța care o radiază. Eroii ca Oedip, Tristan și Isolda, Siegfried, au fost proiectați de inteligența populară ca exemple. Uneori mă întreb ce fel de exemple? Sigur că sunt niște exemple luminoase dar poate că în inteligența lor, cântăreții populari, au strecurat conștient ori inconștient acest defect al închistării într-o idee, într-o logică care nu are valori intermediare, atitudine care –i face, pe acești eroi, să pară că depășesc umanul, că au ceva neuman în ei. Sunt exemple luminoase dar poartă în ei și un fel de avertisment. Din păcate epoca noastră a fost dominată, perioade prea lungi de timp, de astfel de eroi care ne-au deformat viața, multora chiar au luat-o. Mă refer la Hitler, Mussolini, Stalin, Pol Pot, Ceaușescu, Sadam, tot atâtea figuri negre care au strâmbat lumea după chipul lor și care ne-au chinat pe mulți. Scriind tot despre Nietzsche și despre tragedie, Breban declară că înclină “...

²⁶ Ștefan Lupașcu, *Experiența microfizică și gândirea umană*, Ed. Științifică, București, 1992, p.288.

²⁷ Nicolae Breban, *Nietzsche(70)*, în *Contemporanul*, 5(614), Mai 2003, p.3.

spre Hegel, la care “tragicul apare atunci când un om crede că încarnează legea”! ...când “cineva” acționează ... conform ideii pe care el și-o face despre “lege”, aplicând-o... în mod “rigid”... din ea este expugnat în mare parte “umanul”, acea “înțelegere” a naturii „relative” a umanului, ce nu poate aplica în viață marile principii în toată litera sau în deplinătatea esenței lor. Ideea de justiție sau ideea de adevăr- poate chiar de frumos?! / trebuie să “desvelite” de haina lor absolută și “potrivite” nu numai omului dar chiar unui “anumit om”.... noi nu “avem dreptul” la “principii curate, absolute”, ele trebuie să se îndoiaie după marile noastre necesități ...”. Cât de aproape este Breban de ce spune Blaga când arată că *matricea stilistică* se va particulariza, chiar se poate individualiza, ea este a fiecărui om în parte și poartă în ea atât caracteristicile speciei, a unui popor, a unui grup uman sau a individului. Într-adevăr, valorile umane trec prin filtrul acestei matrici stilistice și ne oferă un adevăr, o justiție și un frumos, toate relative. “Omul este măsura tuturor lucrurilor”, dar care om? Eu, tu sau Stalin? Care om? Aceptarea acestui *relativ* nu este chiar punctul de pornire al postmodernismului contemporan?

x
x x

Nu are rost să încerc o mai profundă desfășurare a ce am spus mai sus. Imi cer scuze că mă repet dar cred că important este faptul că logica curentă, cea a celor două valori, cea mai tare logică de până acum, nu ne satisface întreaga nevoie a gândirii și nici vorbirea, limbajul. Important mai este că noi depășim acest logic în fiecare zi, cu siguranță de mai multe ori pe zi, fără să ne simțim vinovați. Postmodernismul înseamnă și această necesitate de a depăși logica binară învățând s-o fosim știind că e insuficientă gândirii umane, știind că posibilitățile noastre de a gândi au limite, limite care sunt încă parțial un mister pentru noi dar pe care încercăm să le depășim, atât cât vom putea. Este bine să știm că avem limite ce nu ne pot limita dorința noastră de a cunoaște și de a fi creatori. Dacă există un Dumnezeu, și eu cred că există, nu are rost să încercăm să devenim ca El, pentru că nu putem. Prin definiție Dumnezeu are toate atributele nelimitate spre deosebire de noi care avem limite. Ce bine că avem limite!

De ce reîntoarcere la Blaga?

Pentru că Lucian Blaga, poetul ca și gânditorul, mai are încă multe de spus. Opera sa, mai ales cea filosofică, este considerată ca elucidată, ca un capitol încheiat, lămurit. La un simpozion Blaga am auzit comentatori care consideră *cunoașterea luciferică*, *cunoașterea de tip I*, ca răspunzătoare de domeniul stilistic, de domeniul inconștientului, iar cea *paradisiacă* de strarea conștientă, de “conștiință”, două cunoașteri pe care Lucian Blaga nu le-a separat nicicând în acest fel.

Gândirea blagiană nu este un capat de drum, cum pare să fie considerată, ea este o deshidere către un nou înțeles al existenței omului pe pământ, este un nou înțeles pentru ceea ce se numește inconștientul, un nou înțeles al inconștientului pentru filosofie și poate, dacă psihologii vor considera că este cazul, o nouă abordare a inconștientului în psihologie. Mai mult, s-ar putea ca ca și neurofiziologii să aibă de câștigat, în înțelegerea funcției creierului uman dacă se vor apleca asupra gândirii lui Lucian Blaga.

Categoriile Stilistice, îmbogățirea categoriilor tradiționale, *Matricea Stilistică* care ar putea fi numită și *Matricea Cunoscătoare* dacă unim categoriile propuse de Kant cu cele stilistice propuse de Blaga, Cenzura Transcendentă care prima dată apare la Kant prin diferențele ontologice dintre lumea noumenală și cea fenomenală, sunt tot atâtea locuri de plecare pentru marea filosofie ce va mai fi scrisă.

Eonul Dogmatic, care a fost punctul de plecare al teoriei blagiene a cunoașterii anunță intrarea într-un alt domeniu logic, în care se și intrase de mult, și în care în afara albului pur și negrului pur se vorbește de valori ale griului, largi zone de gri care fac viața mai frumoasă, mai periculoasă, dar mai aproape de ceea ce trăim.

Logica care s-ar putea construi, filosofia care s-ar putea scrie, înțelegerea a cine suntem, toate împreună ne vor putea face viața mai frumoasă și mai puțin speriată. Nimeni nu ne poate lua ceea ce avem de foarte mult timp și ceea ce construim prin voința noastră, felul cum ne construim știind cine suntem.

Viața va fi mai bogată după ce vom înțelege ultima și cea mai importantă afirmație a lui Blaga: Suntem creatori, viața noastră se va împlini, va fi plină de bucurie, prin creativitate, creații artistice, științifice, creații zinice ale fiecăruia dintre noi. Creativitatea este singura noastră salvare, singurul nostru rost pe acest pământ. Probabil că aceasta înseamnă *imitatio dei*, aceasta înseamnă să te poți apropia de Dumnezeu. Creator este copilul care-și face o jucărie, care strică o jucărie pentru că vrea să știe ce este înăuntru, creator este țăranul care ne dă bucare, tâmplarul, dulgherul, orice meseriaș care-și face meseria cu dragoste, simțind că a fost chemat pentru asta, creator este și artistul dsr nu numai el. Toți putem fi creatori, toți suntem creatori.

Am să pastişez spusele Sfântului Augustin, *iubește și fă ce vrei*, spunând **iubește și creează!** Iubirea, iubirea adresată unei flori sau unui om este cea care te face să fii mai frumos, iubirea înfrumusează, iubirea întinerește, iubirea care ne dă valori morale.

Nu de mult la o emisiune despre curaj în situații extreme am auzit, un interlocutor, declarând că dacă ar fi pus într-o astfel de situație extremă ar prefera să aibă lângă el nu atât pe cineva antrenat și cu reacții bune ci pe un om cu o bună moralitate. Poate că aceasta este cea mai bună alegere, să-ți duci viața, care uneori nu e lipsită de situații extreme, lângă un om cu o bună moralitate, lângă un om moral, lângă un om ce știe iubi. Dumnezeu m-a ajutat să am un astfel de om lângă mine.

Bibliografie:

1. Blaga, L., *Trilogia cunoașterii*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1943.
2. Blaga, L., *Trilogia culturii*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1944.
3. Botez, Angela; Popescu, M.B., *Filosofia conștiinței și științele cognitive*, Ed. Cartea Românească, București, 2002.
4. Heidegger, M., *Ființă și timp*, Ed. Humanitas, București, 2003.
5. Lupașcu, Șt., *Experiența microfizică și gândirea umană*, Ed. Științifică, București, 1992.
6. Lupașcu, Șt., *Psychisme et sociologie*, Casterman, Belgique, 1978.
7. Lyotard, J-F., *Postmodernismul pe ăntelesul copiilor*, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1997.
8. Negoită, C.V., *Fuzzy Sets*, New Falcon Publication, Tempe, Arizona, USA, 2000.
9. Savulescu, G., *Lucian Blaga. Filosofia prin metafore*, A.B. România, București, 2000.